

I begyndelsen var bevægelsen...

* *Er kroppen et dobbeltfænomen – på én gang både en livsrealitet og et argument?*

»Kroppen er mere end et dobbeltfænomen. Det vil jeg udfolde gennem et eksempel. Jeg begynder med et simpelt greb: Når jeg griber om min arm, berører jeg mig på en dobbelt facon. På den ene side er jeg den gribende krop (jeg griber); men jeg er også den grebne krop. Det er en typisk måde for mennesket at have en krop på. Jeg kan gøre mig selv til genstand; men jeg er samtidig et handlende jeg. Som erkendende og tænkende væsen kan jeg altså stå over for min krop og give den navne, forstå mine bevægelser i sproget og samtidig undersøge disse. Med disse skridt tingsliggøres kroppen. Men på en måde er denne tingsliggørelse egentlig slet ikke mulig, da det tingsliggørende jeg jo selv er krop. Vi både er og har en krop. Vi forestiller os, at vi kan se os selv udefra, samtidig med at vi selv er det, vi ser. Min egen bevægelse må begribes i sproget. Jeg kan jo netop benævne min egen krop og sige: 'Det er min arm'. Og på denne måde opstår forskellen på at have og at være en krop.

Filosoffen Gernot Böhme udtrykker det smukt: 'Kroppen er den natur, vi selv er'. Vores dobbelte natur kan beskrives således: På den ene side er vi natur, på den anden side selvstændige bevidste mennesker. Forstår man nu argument som et udsagn, man ikke kan komme bag om og aldrig formå at betvivle, har Gernot Böhme også vist, at kroppen egentlig ikke er et argument, for kroppen er ikke en måde at være på i sig selv, men altid bundet til en form for betragtning, til mit eget forhold til min egen krop. Vi må ikke tingsliggøre legemet. Forsøgene på at tingsliggøre fører altid ind i en blindgyde. Det ser vi ganske tydeligt med den moderne medicin, der principielt kun har kunnet udvikle viden ved at se på den døde krop. Det er tydeligt, hvis man anlægger et medicin-historisk perspektiv. Mennesket som et helt væsen, som et tænkende, følede og handlende væsen, blev glemt, og det var som bekendt fatalt.«

Mennesket er et kropsligt væsen, der har brug for at lære. Opfatter du den menneskelige natur (kroppen) som en normativ kritikbastion, hvorudfra opdragelsesprocesser og uddannelsesinstitutioner kan vurderes og bedømmes?

»Kroppen kan ikke være en normativ basis for opdragelsesprocesser, hvis man forstår kroppen som et argument. Men når vi ved, at alle læreprocesser og al selverfaring sker med udgangspunkt i kroppen og bevægelsen, så må man beklage – og her bliver jeg meget kritisk – at disse indsigter næsten systematisk bliver glemt af alle institutioner, der tager sig af at opdrage, uddanne og danne mennesket. Man kan tale om skolens kropsfjendtlighed. Det må beklages, at skolen kun synes at være en skolen for ånden. Idealet synes at være Immanuel Kant, der altid sad ubevægeligt inden døre og tænkte uden følelser og langt fra praksis. Vi disciplineres til at være siddende og eftertænkende mennesker. Denne livsfjendtlighed ødelægger muligheden for erkendelse, der i sidste ende – og som fænomenologerne, bl.a. Maurice Merleau-Ponty, har vist - altid udspringer af kropslige erfaringer. Hele denne historie er skæbnessvanger. Men kroppen er aldrig et rent argument, for den findes ikke hinsides sproget og jeg'et.«

Naturen er ikke alle tings mål

Du citerer Rousseau i en af dine bøger for det berømte udsagn, at naturen er mål for al opdragelse. Er du indforstået med denne filosofi?

»Nej, der er også tit tale om en misforståelse af Rousseau. Naturen er ikke alle tings målestok, men Rousseaus naturbegreb har haft en kolossal effekt på al efterfølgende pædagogisk teori. Man glemmer dog ofte, at han ikke kun var naturfilosof. Det drejer sig altid hos ham om forholdet mellem samfund og natur. Læs f.eks. 'Emile' og 'Den sociale kontrakt'. Den samfundsmæssige korrektur af Emiles natur må ikke glemmes. Rousseau var en samfundstænker ikke en naturromantiker. Siden Rousseau har vi gen-

nemlevet en uhørt teknificering af verden – og det har betydet en aflastning fra kropsligt arbejde. Teknificeringen har skabt et andet forhold til kroppen. Det kunne Rousseau ikke forudsige og næppe forstå.«

I dit værk 'Sportspædagogik' (1990) citerer du Merleau-Ponty: 'Med vores krop er vi ude ved tingene og ved verden, og tingene og verden er samtidig hos os'. Er det således, at kroppen både tilhører og ikke tilhører mig? Er kroppen altid både privat, verdensåben og gådefuld?

»Merleau-Pontys begreb om perception kobler jeg'et og verden sammen. Gennem perceptionen griber jeg verden, en virtuel bevægelse i og begribelse af verden. Perceptionen må knyttes sammen med intentionaliteten og bevægelsen. På denne måde forankres mennesket i verden. Kroppen er altid privat og verdensåben på én gang. Hvad angår kroppen sker der vedvarende forskydninger og nye grænsedragninger mellem privathed og offentlighed. Der opstår mange forskellige billeder af kroppen i samfundet, og flere af dem kan udnyttes økonomisk. Men før enhver 'jeg tænker' eller 'jeg ved' kommer, som fænomenologen Merleau-Ponty har vist det, altid et 'jeg kan'. Handlingen er grundlaget for tænkningen. I min forskning går jeg ud fra, at menneskets bevægelse er nøglen til at forstå dets kognitive udvikling. Men bevægelsen er også nøglen til at forstå symboler, menings- og forståelsesstrukturer. Visdommen sidder i kroppen. At vi kan gribe med hænderne går forud for vor evne til at danne begreber. At gribe er en motorisk handling, at begribe en åndelig handling, at være grebet er en emotionel handling og at gribe ('zugreifen') eller tage fat er en social handling. I sproget kan vi genfinde både vor åndelighed og kropslighed. Og her har de amerikanske forskere Georg Lakoff og Mark Johnson også en del at sige, jævnfør blandt andet 'Philosophy in the Flesh' (1999).«

Den tyske sportspædagog Knut Dietrich har igennem et langt liv filosoferet over sammenhængen mellem krop og bevægelse. Menneskekroppen må ikke fortrænges. Den må begribes med værdighed og gives plads til udfoldelse. Dietrich er på kollisionskurs med den idealistiske tyske dannelsestænkning. For ham må uddannelse og dannelse dreje sig om mere end åndsdyrkelse og stillesiddende studiearbejde.

»Hvis bevægelse grundlæggende er vigtig for alle læreprocesser, kan man faktisk ikke parkere den i et fag som for eksempel idræt eller sportsundervisning. I ethvert skolefag bør man inddrage og have respekt for kroppen. Det går ikke at sætte børnene til at sidde stille i seks timer for derefter at sætte dem fri til at løbe i en time. Det må gribes anderledes an. Man må forstå barnet som et levende væsen, der bevæger sig det meste af døgnet, når det ikke sover«.

► Den kropsfjendtlige dannelses-tænkning

Har Kant ret i, at 'Mennesket er den eneste skabning, der behøver opdragelse'?

»Han har ret. Men spørgsmålet er jo på hvilken måde, for i hans idealistiske og ensomme kropsfjendtlige filosofi tænkes der slet ikke på bevægelsen, når der tænkes på, hvad der udgør grundlaget for opdragelse og uddannelse. Han tænkte udelukkende på den åndelige dannelse. Han forestillede sig, at den idealistiske tankebygning skulle kunne blive almen. Men set fra vor tid må vi sige, at hans synsfelt var for begrænset.«

Er mennesket et konstitutivt mangelvæsen?

»Mennesket fødes meget tidligt sammenlignet med andre dyr. Kyllingen kommer ud af ægget og kan straks hakke efter føde, men det lille menneskebarn er hjælpeløst og kan ikke skaffe sig sin egen ernæring. For tiden studerer jeg for tidligt fødte børns adfærd. Børn på 500 gram, der kan ligge i din håndflade, har en indre kraft til liv og via teknikken hjælp en mulighed for at overleve i dag. Opdragelses- og uddannelses-tiden bliver hele tiden udvidet, og både G.W.F. Hegel og Peter Sloterdijk kan have ret i, at vi gennemløber en livslang anden fødsel i forsøg på at blive livsduelige mennesker.«

Har den tyske idealismes dannelsesfædre glemt kroppen og kun understreget kroppens forhold til dannelsesprocessen som et rent disciplineringsforhold?

»Kroppen er naturligvis blevet glemt. Og i sociologiens historie ses det helt tydeligt. Jürgen Habermas har således én stor mangel. Han har uddrevet kroppen af sin tænkning. Der er intet systematisk forsøg på at forstå eller indtænke kroppen i den kommunikative handlens teori.«

Kroppens politik

Hvordan kan man forklare og forstå denne glemsel. I det i Danmark meget benyttede 'Politikens filosofi leksikon' (1983) finder man således intet opslag om

'Krop', men derimod et om 'Kropotkin', og selvfølgelig omfattende opslag om 'Sjæl', 'Bevidsthed' og 'Fornuft'?

»Det går tilbage til grækerne og til den efterfølgende kristelige antropologi. Historien om sjælen og ånden som de store principper har sat sit afgørende præg på os. Men kropsopdragelse og kropsformning har været et vedvarende politisk tema. Nationalsocialismen opskrev kroppen i betydning og anvendte denne som magtmiddel. Kropsdisciplineringen var indoktrinerende. Kroppen er ofte blevet reduceret til et kontrollérbart og tingsliggjort 'noget' af samfundets magthavere. Disciplineringen af kroppen hænger også sammen med sportens og præstationernes iscenesættelsesformer. Sportsundervisning i Vesttyskland efter krigen har haft et stort problem, for nazisternes kropsideologi kunne jo absolut ikke anvendes eller videreføres. Det var en af grundene til, at man vendte sig i retning af den idealistiske pædagogik og genoptog tankerne og idealerne om den klassiske dannelse. Men det varede kun i ca. 15-20 år, det vil sige i min studietid. Derefter kom der en 'realistiske Wende', og sporten fik en ny politisk betydning under den Kolde Krig, hvor regimerne konkurrerede og sammenlignede sig med hinanden. Østtyskerne var også meget optaget af sportens politiske rolle. Og alle sejl blev sat til i Vest med Olympiaden i München i 1972. 20-30 år efter krigen placerede sporten sig igen centralt i samfundet, men allerede i 1954 var Vesttyskland blevet verdensmestre i fodbold, hvilket fik en kolossal indflydelse. Man opdagede, at kroppen igen kunne politiseres på en legitim facon - og ikke kun disciplineres. Men politiseringen handler altid om social kontrol. Bevægelsesformer bindes altid i sammenhænge - det være sig semantiske, pragmatiske, psykologiske, politiske eller sociale sammenhænge; de får betydningsvidde og fungerer som organisationsformer for samfundet.«

Opdragelse, bevægelse og skole

Hvad skal man forstå ved opdragelse?

»Man må forstå opdragelse og uddannelse som samfundets reaktion på kendsgerninger, der udspringer af og viser sig i evolutionen. Barnet udvikler sig og har brug for hjælp. Det har brug for tid og omsorg. Alle bestræbelser inden for dette vidtstrakte felt kan kaldes for opdragelse. Og her har vi brug for en tværvideenskabelig tankegang for at forstå, hvad der sker. Jeg har udviklet et begreb, der hedder pædagogiske iscenesættelsesformer. De handlende mennesker iscenesætter altid deres virke i sociale sammenhænge. Med et eksempel: I den organisatoriske kontekst - på legepladsen - iscenesætter en far og et barn sig selv, når de spiller fodbold, og jeg interesserer mig for de kropslige figurationer, der opstår, mens bolden ruller. Boldpladsen er et samfundsmæssigt reservat for børn.«

I 'Sportpædagogik' (1990) skriver du, at den menneskelige bevægelse både er en nødvendighed og et medium. Ved at bevæge sig får mennesket en verden og samtidig slutter det sig til denne. Har skolen overhovedet ikke villet eller formået at tage bevægelsen i betragtning?

»Hvis bevægelse grundlæggende er vigtig for alle læreprocesser, kan man faktisk ikke parkere den i et fag som for eksempel idræt eller sportsundervisning. I ethvert skolefag bør man inddrage og have respekt for kroppen. Det går ikke at sætte børnene til at sidde stille i seks timer for derefter at sætte dem fri til at løbe i en time. Det må gribes anderledes an. Man må forstå barnet som et levende væsen, der bevæger sig det meste af døgnet, når det ikke sover. Jeg vil ikke bestride, at det er meningsfyldt at have et fag, der hedder sport, for sporten er jo en meget dominant og betydningsfuld form for bevægelseskultur. Men også uden for sportsverdenen må forholdene mellem kroppen og opdragelsen respekteres og forbedres. Man begriber kun, hvorledes en computer virker, hvis man nærmer sig den kropsligt og

lærer at bruge den med fingrenes og synets hjælp. Min arbejdsmetode består ofte i at iagttage, hvorledes undervisning foregår. Jeg har udviklet et antropologisk-sociologisk syn på sammenhængen mellem bevægelsesformer og læreprocesser. Jeg er tilhænger af en scenisk tilgang.«

Opdragelseskunst

Har du en forestilling – måske endda et drømme-koncept – om, hvorledes krop og dannelse kan integreres i uddannelserne?

»Enhver drømmer jo. Når børn kommer udenfor og opdager ting i nye rum, sker der noget. Hele friluftslivet byder også på nogle gode muligheder. Der findes tre grundfunktioner for bevægelse: udad, indad og der-i-mellem. Dannelse drejer sig for mig om, at det enkelte menneske lærer at mestre og at udtrykke sig inden for alle tre sfærer. Barnet må lære at udtrykke sig gennem dans og bevægelsesteater. Og det må lære at reflektere over sin egen krop. Endelig må det få mulighed for at udtrykke sig kropslig i det sociale og for at udvikle alle mulige forskellige kropssprog. Det må være et mål for enhver skole at udvikle stærke jeg-identiteter og ikke blot at opdrage mennesket til at gøre, hvad samfundet har brug for. Det er et spørgsmål om balancekunst. Man må lære at være tro over for sig selv og samtidig kunne gribe det sociale livs udfordringer uden at tabe sig selv. Disse processer fortsætter indtil døden. Opdragelsens store kunst består i at kunne give plads til selvudvikling, men samtidig at stille sociale krav.«

Kan man bruge et begreb som 'krops-kompetence' – eller er det for teknisk?

»Jeg er modstander af dette begreb, for kompetence-begrebet er statisk. Det er et fikseret og målbart 'noget', man tror, man kan planlægge og evaluere efter. Det fører til kontrolmuligheder, og dette samfund synes efterhånden desværre kun at kende målelighedernes sprog. Jeg finder det også skrækkeligt, at mine studenter er begyndt at tale og bede om

kompetence-målinger. Mein Gott ...«

Har mennesket også brug for at lære sin krop at kende, fordi det lever af social anerkendelse?

»Sporten er eksempelvis et system for anerkendelse, om det er et menneskeligt system kan man ofte betvivle. Jo mere strikt konkurrencesystemet opbygges, og jo mere den kropslige præstation stratificeres, jo flere tabere vil der blive produceret. Den, der står øverst på skammelen, hæver sig over tusindvis af folk, der ikke står der. Præstations-samfundet slår på denne måde ind i sportens verden. Formlen hedder begge steder: 'Jeg er bedre end dig'. Det er vigtigt at udvikle andre former for anerkendelse og andre former for kropsudtryk. I dansen, i meditationen og på teatret kan der udvikles andre måder at være sammen på. Vi lever i en meget sportsdomineret bevægelseskultur, der interesserer sig meget for at måle og præmiere ydelser.

På sin vis er vi kommet til at leve i en mærkelig og modsætningsrig dobbeltkultur. På den ene side fortrænges kroppen (når ånden og dannelsen ikke vil vide af den). På den anden side opskrives kroppen i værdi, som noget der i stigende omgang skal plejes og vises frem (blandt andet gennem fitness, ansigt-løftning, skiløb og golfspil). Kroppen er blevet formbar og blevet et vigtigt image-fænomen. Eksistensen af alle disse mange tvetydige fænomener betyder, at kroppen i sig selv hverken er et korrektiv eller et argument.«

Steen Nepper Larsen
Asterisk@dpu.dk

Knut Dietrich

F. 1936. Professor og dr. phil. i sportspædagogik ved Institut for Sportsvidenskab på Hamburg Universitet efter studier i henholdsvis pædagogik og 'Erziehungswissenschaft'. Skrev afhandling om 'Probleme der Curriculumentwicklung im Sport' i 1971. Var i 1977 med til at grundlægge 'Zeitschrift Sportpädagogik'. Stiftede i 1995 'Hamburger Forum Spielräume – eine Initiative für Kinder in der Stadt'. Emeriteret fra Hamburg Universitet i 2000. Gæsteforsker ved Institut for idræt på Københavns Universitet, 2001-2002. Har blandt andet udgivet 'Der nicht-sportliche Sport', Schorndorf 1989 (sammen med Klaus Heinemann); 'Sportpädagogik', Griedel 1990; 'Die Zukunft des Körpers', Jesterburg 1999 og senest 'Socialisation and the Social Change in Movement Culture and Sport', København 2002. Skulle man med tre ord beskrive Knut Dietrichs livslange interessefelt, ville det blive: 'Den menneskelige bevægelse'.